

Mesnevî’de “Peygamber” Kavramı ve Peygamberler¹

Dilâver GÜRER
Doç. Dr.
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
dgurer@selcuk.edu.tr, dilgurer@hotmail.com

Özet

[Dilâver Güler, “Mesnevî’de ‘Peygamber’ Kavramı ve Peygamberler”,
Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Ankara 2005, Y. 6, S. 14, ss.
103-120]

Peygamberler, ilâhî hükümleri ve bilgileri insanlara birinci kaynaktan, en doğru biçimde aktaran, Yüce Yaraticının insandan istediği hayat ve âhirete hazırlık konusunda onlara yaşayış ve inançlarıyla örnek olan Allah elçileridir. Mevlânâ’nın düşünce sisteminde peygamberlik kavramının ve peygamberlerin önemli ve vazgeçilmez bir yeri vardır. O aynı zamanda bir mü’min olarak, ünlü eseri *Mesnevî*’sinde bu konuyu çok çeşitli yönlerden ve oldukça çarpıcı ifâdelerle dile getirmiştir. İşte bu makâlede Mevlânâ’nın bu konuyla ilgili görüşleri çeşitli yönleriyle işlenmeye çalışılmıştır. Onun konuyla ilgili görüş ve açıklamalarının, Tasavvuf Târîhi açısından olduğu gibi, başta Kelâm, Dinler Târîhi, Tefsîr, Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi olmak üzere daha birçok ilim dalı bakımından da kayda değer olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, *Mesnevî*, peygamberler, peygamber vârisi.

Giriş

1- Peygamberlerin Gönderilmesindeki Hikmet

Kur’ân’a göre hayâtın ve ölümün yaratılış maksadı, dünyâ hayâtındaki iyi ya da kötü fiillerine göre insanın âhiret hayâtındaki yerinin tesbiti içindir.² İnsan bu dünyâyâ bir anne ve baba vâsıtasıyla gelecek, büyüyecek, yetişecek ve sorumluluk sâhibi olarak ortaya birtakım fiil ve düşünceler (ameller) koyacaktır. İnsanın amellerinin ilâhî

1 Bu makale "Peygamberlerin Öyküleri" (İstanbul-2003) adlı kitabımızın 80-99. sayfaları arasında, ufak ilave vedeğişikliklerle yer almaktadır."Kırş.: Yaylalı, Kâmil, Mevlânâ’da İnanç Sistemi, İstanbul-1975, ss. 236-237; el-Afgâni, İna-yetullâh İblâğ, Celâlüddin er-Rûmî, beyne’s-Sûfiyye ve ulemâil’l-Kelâm, Kâhire-1987, ss. 310-311; Güllüce, Hüseyin, Kur’ân Tefsîri Açısından Mesnevî, İstanbul-1999, ss. 198-205.

2 “O hanginizin daha iyi ameller yapacağını denemek için ölümü ve hayâtı yarattı.” (Mülk, 67/2)

mîzanda iki türlü karşılığı vardır: 1- Sevap, 2- Günah. İnsan işlediği sevapların ve günahların durumuna göre âhirette cennete ya da cehenneme gidecektir. Yaratıcı insanın kendi rızâsına uygun hareket etmesini, yâni âhirette onun cennete girmesini istemektedir. Ne var ki, insan, bütün aciziyetinin, hayatta karşılaşacağı meşakkatlerin ve sıkıntıların yanında bir de onu her türlü süflî arzulara sürüklemekle tabiatında yaratılmış olan nefis ve ezeli vazîfesi insanı bâtıla sevk etmek olan şeytan gibi iki azılı düşman ile ve o iki düşmanın esiri olmuş zâhiri düşmanlar ile karşı karşıyadır. İşte, Allah, yüklenmiş olduğu ağır sorumluluğu yerine getirebilmesi ve onun Hakk'ın düşmanları, bâtılın dostları ile mücâdele edebilmesi için insana bir takım yardımcıları ve yol göstericileri de göndermiştir ki, bunların başında da şüphesiz, yine insanın kendi cinsinden olmak üzere peygamberler gelir.

Bu dünyâ hayâtını bir zindana, bir efsun sandığına benzeten Mevlânâ, onları buradan kurtaracak olanların ancak peygamberler olduğunu vurgulayarak şöyle der: “Peygamberlerden, şerîat sâhibi elçilerden başka kim kurtarabilir, halkı efsun sandığından?!...”³

İnsan tutsak olduğu bu sandıktan kurtulup hürriyetine kavuşmayı, kölelik pıngasının ayağından sökülüp atılmasını, âzat edilmeyi istiyorsa Hakk'ın elçileri ve vazîfeleri kulları Allâh'a ulaştırmaktan başka bir şey olmayan⁴ peygamberlerin dâvetine icâbet etmek zorundadır. Zirâ onlar insanlara hürlük yolunu gösterirler, kendilerine inananlara hürriyet bağışlarlar.⁵

Şu da var ki, bu “hürriyet kaynakları”nı göndermeye Allah mecbur değildir. O, kulları saâdete ulaşsın, karanlıklarda kalmasın diye, peygamberleri ihtiyâcı olduğundan değil, sırf lutfundan, yüceliğinden göndermiştir.⁶ Tâ ki, parça-buçucu âit olduğu bütünle tekrar birleştirsinsinler...⁷

Mevlânâ yine bu hususta der ki: “Peygamberler kulları Allâh'a ulaştırmak için gelmişlerdir...”⁸ Peygamberler hayatları boyunca Allâh'ı, ona inanmanın gereğini ve önemini, onun sıfatlarını, ona nasıl kulluk edileceğini, onun rızâsının nasıl ve hangi yollarla kazanılacağını... insanlara öğretmeye çalışmışlar ve bu uğurda her türlü sıkıntıya katlanmışlardır. Bu onların aslı vazîfeleridir. Zirâ insanlar kendi başlarına yaratıcıyı tanıyıp bilemezler. Târih bunun örnekleriyle doludur. Şâyet “Her fuzûlî kişi Hakk'ın fazlına, ihsânına erişebilseydi, o bunca peygamber yollar mıydı?!...”⁹ Elbetteki Allâh'ın peygamber göndermesi bir lutuftur.

Peygamberlerin gönderilmesindeki bir başka hikmet de şudur: Eğer peygamber gönderilmeseydi, insanlar kendi akıllarınca, dînî konularda bilgi edinmeye ve çeşitli davranışlar ortaya koymaya çalışacaklardı; ama yaratıcının rızâsını kazanabilecekler mi idi? Bu sorunun cevâbı Mevlânâ'ya göre “Hayır”dır. Ona göre, her çeşit dîn sâlikleri üstad aramaksızın, peygambere tâbi olmaksızın işlerinin âkîbetlerini görürler, kendi

³ Mevlânâ, *Mesnevî*, Ankara-1993, tıpkı basım, VI/321^a, by. 4515, (VI/668). (Parantez içerisindeki rakamlar Gölpinarlı'nın *Mesnevî ve Şerhî*'nin (İstanbul-1989, ikinci baskı) cilt ve sayfa numarasıdır. Beyitlerin tercemesinde de hemen hemen tamamen Gölpinarlı'nın tercemesini kullandık.)

⁴ *Mesnevî*, 39^b, by. 2825, (I/477).

⁵ *Mesnevî*, VI/321^b, by. 4551-4552, (VI/677).

⁶ *Mesnevî*, II/112, by. 909, (II/159).

⁷ *Mesnevî*, I/39^b, by. 2823-2824, (I/477).

⁸ *Mesnevî*, I/39^b, by. 2825, (I/477).

⁹ *Mesnevî*, IV/202a, by. 3318, (IV/463).

akıllarınca netice hakkında istidlallerde bulunurlardı; fakat bu yüzden de hatâ ve dalâlete mutlakâ düşerlerdi.¹⁰ Çünkü insan ne türlü donanımla donatılmış olursa olsun, dinî konularda hakikat üzere olmak için mutlakâ bir rehber ihtiyacı duyar. Aslında, Allah insana akıl vermiştir; akıl çocuğa bile bâzı hususlarda yol gösterir, ama hayatta bir takım hususlar vardır ki, onlar aklın gücü ve sınırlarının çok ötesindedir¹¹ ve nihâyet akıl mezara kadardır. Öyleyse, sûr üfürülünceye kadar olacak şeyleri görecektir bir gönül sâhibinin aklına ihtiyaç vardır.¹² İşte bu gönül sâhipleri de peygamberlerdir.¹³

Âhîret yurduna hazırlanmak üzere bu dünyâ zindanına gönderilmiş olan insan elbetteki elinden tutacak, kendisine yol gösterecek bir rehber olmazsa şaşkına döner, oyun ve eğlenceye dalar. Hattâ kendisine bir hoş oyun, güzel bir eğlence gibi gelen, fakat ucunda kötü âkıbet olan bâzı meşgûliyetlere dahi heveslenebilir. Böylesi insanları oyun maksadıyla, ya da bilmeden, yanlışlıkla damın oluşuna çıkmış çocuklara benzeten Mevlânâ, o çocukları içinde buldukları tehlikeli durumdan kurtarmada, onları oluktan beri tarafa sâlimen çekmede “cins”in önemi üzerinde durur. Ona göre, o durumdaki bir çocuğa çocuğun kendi cinsinden biri, yâni yine bir çocuk gönderilmesi o çocuğu iknâda ve psikolojik yönden rahatlatmada en güzel metottur. Peygamberlerin insan cinsinden olmalarında da böyle bir hikmet vardır. Peygamberler insanları oluktan kurtarmak için insan cinsinden gönderilmişlerdir. İnsanları dine dâvet ederken Hz. Peygamber’e bu yönünü vurgulaması vahiy ile bildirilmiştir.¹⁴ Çünkü aynı cinsten oluşun şaşılacak bir câzibesi, bir çekim gücü vardır. Nerede bir şeyi arayan, dileyen varsa onu çeken de aynı cinsten biridir.¹⁵

Peygamberlerin insan cinsinden gönderilmesini dâvetin etkili olması hikmetine bağlayan Mevlânâ onların sıradan olmadığını da vurgular. Görünüşte peygamberler de bütün insanlar gibi aynı sûrettedir. Fakat sûret her şey demek değildir. Sûretin bir de özü vardır. İnsanı “insan” yapan bu özdür. “Âdem şekille “insan” olsaydı, Ahmed ile Ebû Cehil bir olurdu.”¹⁶ Peygamber “görünüşte “Sizin cinsinizdenim” der, ama gönül bakımından “Ona vahyedilir” sözüyle görüş sâhibidir o.”¹⁷ Zîrâ onlara kılavuz olan sebepler çok-çok yücelerdendir.¹⁸

Sûret yönünden bütün insanlarla aynılık gösteren peygamberler hakikat yönleri, iç sûretleri bakımından onlardan ayrılırlar. Mevlânâ onların bu yönünü bâzan aşk gibi soyut kavramlar ile, bâzan da deniz, meyve çekirdeği, su kaynağı gibi somut varlıklara benzeterek açıklar:

“Öyleyse görünüşte meyve ağaçtan doğmuşsa da, gerçekte ağaç meyveden doğmuştur.

¹⁰ Bk.: *Mesnevî*, I/13^b-14^a, by. 487-491, (I/ 143).

¹¹ *Mesnevî*, IV/202^a, by. 3322-3323, (IV/463).

¹² *Mesnevî*, IV/201^b, by. 3311-3312 (IV/462).

¹³ Yayıllı, a.g.e., ss. 236-237.

¹⁴ “De ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Ancak bana vahyediliyor...” (Fussilet, 41/6).

¹⁵ *Mesnevî*, IV/194^b, by. 2667-2671, (IV/373-374).

¹⁶ *Mesnevî*, I/19^a, by. 1024, (I/245).

¹⁷ *Mesnevî*, II/96^b, by. 3785, (II/507).

¹⁸ *Mesnevî*, I/19^b, by. 1057, (I/214).

Mustafâ bunun için “Âdem de, diğer peygamberler de benim ardımdadır; benim sancağımın altındadır”¹⁹ dedi.

O hüneler sâhibi: “Bunun için biz sonra gelenleriz ama öne geçenleriz”²⁰ buyurmuştur.

Demiştir ki: “Görünüşte Âdemoğluyum, ama anlam bakımından Âdem’in atasının da atasıyım ben.

Meleklerin secdeleri banaydı; Âdem yedinci kat göğe benim ardımdan ayak bastı.”

Öyleyse, mânâ bakımından babam benden doğmuştur; öyleyse mânâ bakımından ağaç da meyveden doğmuştur.”²¹

“Âdem su ile toprak arasında iken ben nebî idim”²² hadisine atıfta bulunan Mevlânâ, görüldüğü gibi bu durumu Tasavvuf târihinin mühim meselelerinden nûr-ı muhammedî, hakikat-i muhammediyye kavramından hareketle îzah eder. İşte bütün peygamberlerin özü, bâtını bu hakikattir. Bu aslında Allâh’ın tamâmiyle bir lutfudur:

“And olsun o Tanrı’ya ki, aşağılık topraktan ulular ulusu bir binici yaratmıştır. Topraktan yaratılanları arıttı da, göktekilerden ileri geçirdi, üstün etti onları. Ateşten aldı, ap-arı bir nur hâline koydu; ondan sonra da o ışıkla bütün ışıkları parlattı.

Parıl parıl parlayan o ışık canlara vurdu da, Âdem o ışıkla bilgi sâhibi oldu.

Âdem’den bitip Şit’in devşirdiği ışığı, hani... Âdem onu Şit’te gördü de, yerine halîfe etti.

Hani, Nûh o inciden ışıklandı da, can denizinin havasında inciler yağdırdı.

Hani, İbrâhîm’in canı o ışıkla ışıklandı da, hiç kayırmadan ateş yalımlarına daldı.

Hani, İsmâîl o ışığın ırmağına düştü de, su verilmiş hançere boynunu, başını uzattı.

Dâvûd’un canı onun yalımlarıyla kızıştı da, demir elinde yumuşadı gitti.

Süleymân onun vuslat sütünü emdi de, devler buyruğuna girdiler, kul-köle kesildiler.

Ya’kûb onun kazâsına baş koydu da, oğlunun kokusuyla gözü aydın oldu.

Ay yüzlü Yûsuf o güneşi gördü de, o yüzden rüyâ yormada o kadar uyanık oldu.

Sopa Mûsâ’nın elinden su içti de, Firavun’un saltanatını bir lokma yaptı, yutuverdi.

Meryem oğlu İsâ o ışığın merdivenini buldu da, tez elden dördüncü kat göğün yücesine çıktı.

Muhammed o mülkü, o nîmeti buldu da, bir anda ay değirmisini ikiye bölüverdi...”²³

İşte peygamberlerin yakaladığı bu ışığı bütün mü’minler de yakalamalı ve hayâtın karanlık ve meşakkatli yollarında o ışığın aydınlığında, Allâh’ın rahmetinin verdiği kolaylık ile yürümelidir.

¹⁹ Hz. Peygamber bir hadiste diğer peygamberlerin vasıflarını anlattıktan sonra kendisini de şöyle tanıtır: “Ben de “habibullâh”ım, övünme yok. Kıyâmet gününde “hamd” sancağımın taşıyıcısıyım. Onun altında Âdem ve diğerleri de yer alır...” (Ahmed b. Hanbel, I/281, 295)

²⁰ Buhârî, Cum’a/1; Nesâî, Cum’a/1.

²¹ *Mesnevî*, IV/171^b, by. 525-529, (IV/35-36).

²² Tirmizî, Menâkıb/1. Ayrıca bk.: el-Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlî'l-ılbâs*, Beyrut-1997, II/118.

²³ *Mesnevî*, II/66^b, by. 908-923, (II/159-160).

2- Peygamberler Hak Âşıklarıdır

Peygamberler Hak âşıklarıdır. Âşığın hakikati ise cansız şeylere bile te'sir eder. Bilen, anlayan kişilerin gönlüne elbetteki daha te'sirlidir. Mûsâ'nın hakikati sopaya dağa vurmuş, hattâ sonsuz denize bile te'sir etmiştir. Ahmed'in hakikati ayın yüzüne vurmuştur da, ay sanki güneşten daha apaydın olmuştur.²⁴ Onların kıssaları Kur'ân'da anlatılmıştır. Kur'ân'a mürâcaat edenler onların canlarına ulaşırlar, onlarla kalırlar. Çünkü Kur'ân yücelik denizinin balıkları mesâbesindeki peygamberlerin halleridir.²⁵

Tabûdir ki, sâdece Kur'ân'ı okumak yetmez. Elbetteki onun buyruklarını da tutmak, onun mesajını anlamak gerekir. Kur'ân'ı sâdece okumak peygamberlerin sâdece yüzünü görmeye benzer.²⁶ Onda peygamber kıssalarının anlatılması son ümmet için aslında bir merhamettir. Merhamet sâhibi olan Allah Nûh kavminin, Hüd kavminin helâkini bu ümmete göstermiştir ki, korksunlar²⁷ ve sırât-ı müstakîmden ayrılmasınlar...

Peygamberlerin hakikatlerini maddî bakımdan benzerleri ile karıştırmamak gerekir. Onların süflî duygularla, âdî zevklerle, kısaca, dünyâlık işlerle ilgileri yoktur. Onlar âhîret işlerinden anlamalarına karşılık "dünyâ işlerinden anlamazlar" desek yanlış olmaz; çünkü onlar dünyâ işlerinde cebrîdirler.²⁸

Buna karşılık onların mayaları Hak zevkiyle yoğurulmuştur.²⁹ Bu maya aşktır, muhabbettir. Bu aşk öyle bir denizdir ki, gökyüzü bile onun ancak bir köpüğü mesâbesindedir. Aşk, Yûsuf'un hevâsına kapılan Zeliha gibi şaşırır gider insanı. Göklerin dönüşü aşk dalgasındandır. Aşk olmasaydı dünyâ donar, hayat dururdu. Aşk olmasaydı cansızlar bitkilerde yok olur gider miydi?!.. Boy atıp gelişen, üreyen bitkiler canlarını fedâ edeler miydi?!.. Esintisinden Meryem'in gebe kaldığı o soluğa can nasıl olur da fedâ ederdi özünü?!..³⁰ Bu aşkın zevki peygamberlerde en yüce noktasına ulaşır. Onlar Rab'lerine âşık olmanın verdiği bir sarhoşluk içerisindeyler. Aşk onları İbrâhîm b. Edhem gibi elsiz, ayaksız etmiştir; yoksul bir hâle koymuştur. Bu aşk yüzündendir ki, aşka tutulanlar İbrâhîm peygamber misâli sarhoşluk hâliyle kendilerini ateşe atarlar. Yâhut, İsmâîl peygamber gibi aşkın önüne yatarlar da hançerine boyun verirler.³¹

Onları harflere de benzetebiliriz. Fakat onlar sûret bakımından benzer olsalar da, mânâ-sûret bakımından diğer harflerden çok farklıdır. "Bu Elif-Lâm-Mîm, Hâ-Mîm, bu harfler anlayış bakımından Mûsâ'nın âsâsına benzer. Görünüşte öbür harfler bu harflere benzer; benzer ama bu harflerin sıfatlarına karşı âcizdir öbür harfler. Sınamak için birisinin eline aldığı sopa hiç Mûsâ'nın âsâsına benzer mi?! Bu soluk İsâ'nın soluğudur. Her yelden, her soluktan meydâna gelmez ki, ferahtan yâhut gamdan

²⁴ *Mesnevî*, V/247^a, by. 2775-2777, (V/429-430).

²⁵ *Mesnevî*, I/24^b, by. 1546-1547, (I/320).

²⁶ *Mesnevî*, I/24^b, by. 1548, (I/320).

²⁷ *Mesnevî*, II/88^b, by. 3060-3062, (II/427).

²⁸ *Mesnevî*, I/15^a, by. 642, (I/156).

²⁹ *Mesnevî*, V/257^b, by. 3589, (V/545).

³⁰ *Mesnevî*, V/261^{a-b}, 3854-3857, (V/580).

³¹ *Mesnevî*, V/315^a, by. 3994-3996, (VI/601).

belirsin. Babacığım! Bu Elif-Lâm-Mîm insanların Rabbinden, insanların sâhibinin katından gelmiştir.”³²

Yine, her harf aynı değerde midir?.. Her elif, her lâm, her mîm “Elif-Lâm-Mîm”e benzer mi? Benzer ama aynı mânâyı ifâde eder mi? Kur’ân da harflerden meydâna gelmiştir; üstelik halkın sözlerine de benzer. Fakat biri Allah kelâmıdır, diğeri halk sözü. Muhammed^(sav) de etten, kemikten meydâna gelmiştir. Düzülüp koşulma bakımından her beden onun cinsindedir. Onun da eti vardır, derisi vardır, kemiği vardır; ama başka bedenlere hiç benzer mi o!.. O bedenden mucizeler belirmiştir. Hem de öyle mucizeler ki, bütün beden sâhipleri ona meyledip gitmiş, ona gönlünü kaptırmıştır. İşte bunun gibi Kur’ân’ın Hâ-Mîm’i pek yücedir; öbür harfler ise ona karşı aşağı mı aşağıdır.. Çünkü bunlardan hayat fışkırır, dirilik meydâna gelir, ölümler can bulur. Hâ-Mîm Allâh’ın ihsânıyla Mûsâ’nın âsâsı gibi ejderha olur, denizi yarar. Görünüşi başka sözlere benzer, ama hakikatte öyle mi!.. Onun ağlayışı da, gülüşü de, sözü de kendinden değildir; hepsi de ancak Hakk’ın ihsânındandır. Fakat ahmaklar görünüşe yapışır da o yüzden o ince mânâlar onlara gizli kalır.”³³ Dolayısıyla onların kaynağını görmek, onların hakikatini kavramak, onları hakkıyla takdir etmek önemlidir.

Bütün bunların yanında insanlar için en önemli olan husus peygambere ittibâ etmektir. Bunu Mevlânâ şu cümlelerle ifâde eder: “Peygamberleri alanlar kâr ettiler. Renk ve kokuyu alanlarsa kör oldular, ziyâna battılar. Yılan göze mal görünür; iki gözünü de bir ovuştur hele! Şu alış-verişe, şu kâra (!) bakma; Firavun ile Semûd’un ziyânını gör!..”³⁴ Akıllı kişi peygambere verilen şeye karşılık yüzlerce bağışın verileceğini görür de, bunları elde etmek için hemen bağış oyununa girer, oynar ve bile bile kaybetmiş görünür.³⁵ Halbuki gerçekte durum hiç de görüldüğü gibi değildir. Peygamberlerin içlerinde öyle nağmeler vardır ki, isteklilere değer biçilmez can verir, o nağmeler. İşte “kimin betini-benzini kevser’den kızarmış, al al olmuş görürsen, odur Muhammed huylu, ona alış; onun huyuyla huylan. Böylece “Allah için sever”³⁶ sözü senin hakkında da densin, sen de o çeşit kişilerden sayıl. Ahmed’in ağacından biten elma ondadır.

Kimin dudağını da kevser’den kuru görürsen onu ölüm gibi, sıtma gibi düşman bil. Baban da olsa, anan da olsa gerçekte kanını içendir o. Bu huyu Halilullah’tan öğren; o önce babasından bezdi. Böyle ol da “Allah için nefret eder” denenlerden ol; aşk gayreti de seni kınamasın. “Allah’tan başka ilah yoktur” demedikçe bu yolun izini, uğrağını bulamazsın.”³⁷ Dolayısıyla insan bu vefâ hazinelerini³⁸ arayıp bulmalı, onların izinden ayrılmamalıdır.

Görünüşte ziyan olsa da gerçek kazanç budur. İnsanın mâneviyat yolculuğunu dipsiz ve ufuksuz denizlerde yüzmeye benzeten Mevlânâ’ya göre gerçek akıllılık peygamberlere aşk ile tâbi olmaktır:

³² *Mesnevî*, V/285^b, by. 1316-1320, (V/225).

³³ *Mesnevî*, V/228^b, by. 1321-1331, (V/226).

³⁴ *Mesnevî*, II/87^a, by. 2947-2949, (II/418).

³⁵ *Mesnevî*, III/150^b, by. 4104, (III/476).

³⁶ Hz. Peygamber imânın tadını, zevkini almış üç gruptan bahseder ki, bunlar arasında “Allah için seven ve Allah için buğzeden” kimseler de yer alır. (Bk.: Nesâî, İmân ve şerâihü/2)

³⁷ *Mesnevî*, V/227^a, by. 1235-1241, (V/208-209).

³⁸ Bk.: *Mesnevî*, V/227^a, (V /217) (konu başlığı).

“Akıllılık, denizlerde yüzmeye benzer; yüzenlerin azı kurtulur. Onların sonu boğulup gitmektir.

Yüzmeyi bırak, ululuktan vazgeç, kini at; yüzdüğün su ırmak değil, çay değil; denizdir, deniz!...

Hem de öylesine bir deniz ki, sınırsız; kıyısı, bucağı, dibi, durağı, sığınılacak yeri yok; yedi denizi bile bir saman çöpü gibi yutuverir.

Ama aşka gelince, o seçilmiş erlere gemi gibidir. Gemideki adam âfete az uğrar, çoğu kurtulur gider.

Akıllığı sat da şaşkınlığı al; çünkü akıllık bir zandır, şaşkınlıkta görüş...

Mustafâ'nın huzurunda akli kurban et. “Allâh'ım yeter bana” de, “Allâh'ım yeter!”

Ken'ân gibi gemiden baş çekme. Ona da “her şeyi bilirim” diyen akli ululuk vermişti.

O da “yüce, sağlam bir dağın üstüne çıkarım; ne diye Nûh'un minnetini çekecekmişim?”³⁹ demişti.

...

Keşke Ken'ân yüzmeyi öğrenmeseydi de, Nûh'un minnetine katlansaydı, gemiye girmeyi umsaydı..

Keşke çocuk gibi bilgisiz olsaydı da, çocuklar gibi anasına sarılsaydı.

Yâhut, dilden bellenen bilgisi az olsaydı da, gönle gelen vahiy bilgisini Allah dostundan kapsaydı...

...

Akli dostun aşkıyla kurban et... Zâten ‘akıllılar’ dost ne yandaysa o yandadır.

Akıllılar akıllarını o yana yollamışlar; bu yanda kalan akılsa sevilmeyen, ahmak olan akıldır.”⁴⁰

Elbetteki Mevlânâ burada akılsızlığı, ahmaklığı takdir ya da tavsiye ediyor değildir. Onun asıl üzerinde durduğu “gerçek akıl” ve “gerçek akıllılık”tır. Gerçek akıl kişiyi hakîkî dosta götüren ve gerçek akıllı da dünyâ ve âhirette dâimâ kendisinin yanında olacak dostu bulan veyâ en azından onu arayandır.

3-Peygamberleri Takdir Etmek

Dünyâ hayâtı nice ünlü kişilere, nice saltanat sâhiplerine sahne olmuştur. Fakat onların hiçbirisinin ismi peygamberler gibi bâki olmamıştır. Kaldı ki, “pâdişahların hutbeleri, mesajları değişir, yücelikleri, adları, sanları, namları unutulur gider. Oysa peygamberlerin yücelikleri bâkîdir. Onların hutbeleri de, insanlık için getirmiş oldukları mesajlar ve ilâhî kânunlar da aslâ değişmez ve nihâyete kadar insanoğluna ışıktır. Çünkü pâdişahların yüceliği hevâdandır. Peygamberlere verilen devlet buyruğu ise Yücelik Sâhibinin bizzat kendisindedir. Dünyevî paralardan pâdişahların adlarını kazırlar; oysa âhret akçesine Ahmed'in adını sonuna dek, kıyâmete kadar hakkederler. Ahmed'in adı bütün peygamberlerin adıdır; çünkü yüz gelince, doksan da o yüzün içindedir.”⁴¹

³⁹ Nuh peygamber kendisine inananları tûfandan koruyacak gemiyi yaptıktan ve tûfan başladıktan sonra oğluna: “Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber gemiye bin, kâfirlerle beraber olma” diye seslenince, oğlu: “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” diye cevap verir ve neticede boğulur gider. (Bk. Hûd, 11/42-43.)

⁴⁰ *Mesnevî*, IV/179^b, by. 1403-1425, (IV/206-207).

⁴¹ *Mesnevî*, I/20^a, by. 1108-1111, (I/253-254).

Pahâ biçilmez inciyi arayan kişi peygambere gitmelidir. Âhiret ile ilgili hususlar, hattâ bu dünyânın iyilikleri dahi onların indindedir. Ne var ki, onlara karşı saygısızca, fütursuzca değil, edepli davranmalıdır. Çünkü onlar ancak bu tür davranışa lâyıktır. Bu, Kur'ân'ın ifâdesiyle “evlere kapılarından girmektir.”⁴² Peygambere karşı edepsiz veyâ uygunsuz davranış eve bacasından girmek gibidir. Onların huzûruna lâyık-ı vechiyle varan kişi istediği her şeyi onların huzûrunda bulacaktır. Bu hususta bir ihtiyaç sebebiyle göklere çıkan cinlere dahi yeryüzüne dönmeleri ve peygambere uğramalarının tavsiye ve emredildiği unutulmamalıdır.⁴³

Takdirten, basiretten, idrakten mahrum olanlar ise Mevlânâ'nın gözünde aşağılık kişilerdir. Onlar içtikleri suya pisleyen eşekler gibidir. “Eşek o suyun kadrini bilseydi ayak yerine baş koyardı ırmağa. Öyle bir peygamber, öyle bir su beyi, öyle bir dirilik, öyle bir gelişip yetişme bulan kişi: “A su beyi! Sen bizi “ol” buyruğuyla dirilt” deyip onun önünde nasıl ölmez?!...”⁴⁴ diyen Mevlânâ bu gibi kişilere karşı esef duymaktan ve hayret etmekten kendini alamaz.

Diğer taraftan peygamberlerin kıymetini hakkıyla idrak edemeyen, ancak zâhirde kendisini onlara benzeten zavallılar, sahte peygamberler de zaman zaman zuhur etmiştir. Bunların durumu gerçekten de acınacak bir şekildedir. “Aşağılık kişiler dilenmek için yünden arslan yaparlar, Ebû Müseyleme'ye “ahmed” adını takarlar. Ebû Müseyleme'nin adı “kezzâb/yalancı” olarak kaldı; Muhammed'e ise akıl sâhibi, ilim, irfan sâhibi dendi. O Hak şarâbının mührü, o şarâb küpünün kapağı hâlis misktir. Âdî şarap küpünün kapağıysa pis kokuludur, azaptır.”⁴⁵ Berikiler cana ev kesilmiş beden; içinde binlerce Cebrâil bulunan insan, sûrette gizlenmiş mesih, kilisede gizlenmiş binlerce Kâbe mesâbesinde iken,⁴⁶ o zavallılar Hüdâ'dan ne bir koku almışlar, ne de bir belirti görmüşlerdir. Yine de dâvâda Şit'ten de, insanların atası Âdem'den de ileri giderler.⁴⁷ Fakat bu tip kişiler halk tarafından kolaylıkla ayırt edilir ve kendilerine gerekli dersler verilir.⁴⁸

Bunlar birer nimet olan peygamberlerin varlığına şükretmeyen, nefislerine tapan kimselerdir. Bu gibi kimselerden hangisi söze gelse; ayıptan, suçtan, taş gibi katı gönülden, kapkara candan söz eder. İlâhî buyruklara değer vermemeyi, yarının gamını (âhiretin sıkıntısını) yememeyi tavsiye eder. Hevesten, alçak dünyânın sevgisinden, kadınlar gibi nefse âit olmaktan bahseder. Öğüt verenlerin sözlerinden kaçmayı, temiz kişilerle birlikte olmaktan sakınmayı bildirir. Gönle, gönül ehline yabancı durmayı, (gönül) pâdişahlarına karşı düzen çatmayı, tilkiliğe kalkışmayı, gözü tok kişileri yoksul saymayı, hasetten dolayı onlara gizlice düşman olmayı anlatır durur.⁴⁹

Bir başka zâviyeden; insanları ve melek, şeytan, cin gibi diğer canlıları bir takım kategorilere ayırmak da mümkündür. Meselâ, meleklerle peygamberler aynı cinstendir. Bu sebeptendir ki, İsa ve İdris göğe ağmışlardır. Hârût ile Mârût beden cinsinden idiler.

⁴² “Birr (iyi davranış) evlere arkalarından (pencerelerinden) gelip girmeniz değildir” (Bakara, 2/189) âyetine atıf vardır.

⁴³ *Mesnevî*, IV/202^a, 3326-3327, (IV/464). Burada Cin Süresinin baş taraflarına atıf vardır.

⁴⁴ *Mesnevî*, II/62^a, by. 469-474, (II/100).

⁴⁵ *Mesnevî*, I/12^a, by. 322-324, (I/110).

⁴⁶ *Mesnevî*, VI/322^a, by. 4594-4596, (VI/690).

⁴⁷ *Mesnevî*, I/32^b, by. 2281, (I/424).

⁴⁸ Bk.: *Mesnevî*, V/226^a, by. 1119-1241, (V/198-209).

⁴⁹ *Mesnevî*, II/88^b, (konu başlığı vd.), by. 3066-3070, (II/428).

Bu yüzden onlar yücelerden yere inmişlerdir. Kâfirler ise şeytanla aynı cinsten oldukları için canları şeytanlara talebe kesilmiş ve onlardan yüz binlerce kötü huy öğrenmişler, böylece akıl ve gönül gözlerini kendi elleriyle kapatmışlardır.⁵⁰ Daha da özen bakacak olursak, kâfirler siccîn (cehennem, zifiri karanlık) cinsindedirler. Bu yüzden de dünyâ zindanına hoşlanarak, sevinerek gelmişlerdir. Öte yandan peygamberler ve onlara tâbi olanlar, mü’minler illiyîn (cennet, parlaklık) cinsindedirler. Bu sebeple onlar daha dünyâda iken can, gönül illiyînine varmışlardır. Esâsen her kuş kendi cinsine doğru uçar durur; bedenî geridedir, canı ise ileride mi, ileride...⁵¹

Burada dikkat edilecek bir başka husus daha vardır. Peygamberleri sûretlerine, cinslerine bakıp küçük görmemelidir. “Ey oğul! Sen Kur’ân’ın görünen, bilinen yüzüne bakma; Şeytan da Âdem’i ancak toprak görür” diyen Mevlânâ Kur’ân’ın dış yüzünü bir insana benzetir. Onun şekli, kılığı zâhirdir; fakat, canı gizlidir.⁵² Peygamberlere karşı böyle bir kıyas yaparak onları küçümsemek şeytanın durumuna ve tuzağına düşmektir. Zîrâ bu kıyası ilk yapan ve bu yüzden de ebedî olarak lânetlenen ilk yaratık şeytanın ta kendisidir.

Halbuki peygamberler Hakk’ın ışıklarıdır.⁵³ O ışıkların aydınlığında dünyâ zindanında yürümek gerekir. Onlar birer mânevî güneşe de benzetilebilir. Güneş doğunca karanlık gider, aydınlık gelir. İnsan önünü, etrâfını daha iyi görür. Bir başka deyişle kalplık, sahtelik, ayarsızlık gider, gerçeklik, tam-ayarlılık gelir. La’l ile taştan yapılmış süs birbirinden ayırt edilir. Göz cıvı cıvı renkleri görür. Bu yüzden kalpazan mesâbesindeki kâfirler, gündüzün yâni peygamberlerin düşmanlarıdır. Oysa mâdendeki altın gibi işlenmeye hazır mü’minler peygamberlerin âşıklarıdır.⁵⁴

Öbür taraftan peygamberler “Allah arslanları”dır ve onların canları da, kaynakları da tektir. Diğerleri ise kurttur, köpektir ve canları ayrı ayrıdır.⁵⁵

4-Peygamberler Arasında Ayrım Yapmamak

Öyle görünüyor ki, peygamberler arası ayrım yapmak, onları Allah elçileri olmak yönüyle dahi birbirinden ayırmak insanlık târihinde mü’minler arasında sıkça görülen bir hastalıktır. Ona göre böyle bir ayrım inancın esprisi ile tezat teşkil etmekle kalmaz îmânî kökünden söker götürür. Çünkü onlara birbirine dayanmış bir duvarın parçaları gibidir. Duvardan bir bölüm yıkılırsa diğer taraflar da yıkılır gider.⁵⁶

5- Tebliğ

Tebliğ peygamberlerinin en önemli görevlerinin başında gelir. Onlar Allah’tan aldıkları ilâhî hükümleri hem insanlara eksiksiz duyururlar, hem de o hükümleri bizzat kendileri tatbik ederek topluma örnek olurlar.

⁵⁰ *Mesnevî*, IV/195^b, by. 2672-2675, (IV/374).

⁵¹ *Mesnevî*, I/15^a, by. 642-645, (I/156).

⁵² *Mesnevî*, III/152^a, by. 4248-4249, (III/489).

⁵³ *Mesnevî*, I/46^a, by. 3409, (I/560).

⁵⁴ *Mesnevî*, II/60^a, by. 287-290, (II/71).

⁵⁵ *Mesnevî*, IV/168^a, by. 414, (IV/68).

⁵⁶ *Mesnevî*, IV/168^a, (konu başlığı), (IV/67).

İnsanlara doğruyu anlatmak, onları doğruya dâvet etmek en güç işlerden biridir. Üstelik onların inançları ya da menfaatleri bu dâvetin muhtevâsı ile çakışırsa bu zorluk kat-be-kat artar. Fakat Hak, peygamberlerini, o ilâhî dâvetin resmî elçilerini küçüklüklerinden itibâren bu zorluğa hazırlamıştır. Bu itibarla, meselâ peygamberlerin çoğu çocukluk safhasında çobanlık yapmıştır. Sürüyü gütmeyi öğrendikten sonra temiz kişilerin başında “çobanlık”, yol göstericilik yapmışlardır. Sürü çobanlığı aslında bir sınama, bir alıştırmadır. Bu çobanlık sırasında onlar sabrı, vakarı, Hakk’ın buyruğunun nasıl gözetileceğini ve yumuşaklıkla, rıfk ile muâmele etmeyi öğrenirler.⁵⁷

Takdir edilir ki, hayâtın gerçeği, tatbikâta, denemeye benzemez. Sürü çobanlığı bir peygamberin hayatta karşılaşacağı zorlukların çok az bir kısmıyla doludur. Onları hayatta çok çetin mücâdeleler, sağlam bir irâde gerektiren olaylar bekler. Kaldı ki, insanlar içinde en fazla belâ onlar üzerine gelir;⁵⁸ çünkü ham kişileri yola getirmek bir büyük bir belâ⁵⁹ olduğu gibi peygamberlerin, dâvetine engel olan kişiler ile mücâdelesini de farklı bir belâdır.

İnsanları Hakk’a dâvet eden peygamberlerin bu mücâdelelerinde en önemli dayanakları çağrısını yaptıkları yaratıcıdır. Onlar, isterse hiç kimse mü’min olmasın, hiç kimse desteklemesin, yine de tek başına çağrının mücâdelesini verirler. Onların yüzü hiçbir şeyden çekinmeyen güneşin yüzüne benzer; düşmanı yakar, perdeleri yırtar. Mücâdelede onlar sert yüzlüdürler. Bir tek atlı bile olsalar savaş meydanında düşman ordularına karşı tek başına saldıracak kadar gözü pek, cesur ve yiğittirler. Bu halde onlar için ne bir korku, ne de bir endişe söz konusudur. Tek başına bir âleme saldırır onlar. Onların gözünde kendileri bir taş, düşmanları kerpiçten bir duvar gibidir. O yüzü pekler, gözü pekler kerpiçten korkmazlar. Zirâ onlar bilirler ki, kerpicci bir kerpiççi dökmüştür; taş ise Allâh’ın eseridir. Onlar kendilerini kasap, karşısındakileri koyun gibi görürler; kasap, koyunlar ne kadar çok olursa olsun onlardan korkmaz.⁶⁰

Onlar dünyâyâ tek olarak gelmişlerdir; onlar tektir fakat onların kılavuzu da gizlidir.⁶¹ Onların yardımcıları, duâcıları da gizlidir.⁶² Onlar sırtlarını güneşte kızdırmışlardır. Bu yüzden düşmana karşı, mücâdele meydanında onların yüzü sert olur.⁶³

Sırası gelmişken, peygamber düşmanlarından, kâfirlerden biraz daha söz etmek gerekir. Zirâ, nefisleri ölmüş olmasına rağmen her peygamberin düşmanı ya da düşmanları, hasetçisi ya da hasetçileri hep olagelmiştir. Peygambere kasdeden aslında kendi canına kasdetmiştir. Dolayısıyla onları peygamberin değil asıl kendi canlarının düşmanı saymak gerekir. Onlar güneşe düşman olan yarasa gibidirler. O perde ardında kalmış, kendisinin düşmanı kesilmiştir. Güneşin parıltısı kahreder onu.. Oysa güneş hiç onun eziyetini çeker mi!.. “Düşman” diye o kimseye derler ki, ondan bir azap, bir zahmet gelsin.

⁵⁷ *Mesnevî*, VI/307a, by. 3295-3302, (VI/489-490).

⁵⁸ “Peygamberler, insanlar içinde en şiddetli belâyâ uğrayan kesimdir, sonra derece derece insanlar belâyâ uğrar” (Buhârî, *Mardâ/3*; Tirmizî, *Zühd/57*; İbn Mâce, *Fiten/23*; Dârimî, *Rikâk/67*; Ahmed b. Hanbel, I/172, 174, 180, 185, VI/369) hadisine işaret vardır.

⁵⁹ *Mesnevî*, IV/186b, by. 2009, (IV/286).

⁶⁰ *Mesnevî*, III/150b, by. 4141-4146, (III/479-480).

⁶¹ *Mesnevî*, I/35b, by. 2515, (I/447).

⁶² *Mesnevî*, IV/163b, by. 27, (IV/11).

⁶³ *Mesnevî*, III/150b, by. 4139-4140, (III/479).

Aslında bütün kâfirler peygamberlerin özlerindeki parıltıların kendilerine vurmasına kendileri engel olmuşlardır. Onlar öyle bir hasedin içine düşmüşlerdir ki, efendisine ziyan vermek isteyen kölenin kendini çatıdan aşağı atması gibi, cehâletten ve sırf peygambere olan öfkeden, kinden, buğuzdan dolayı kendilerini cehennem ateşine atmışlardır.⁶⁴ Çünkü kâfirlik inadı maymun töresidir; peygamberin tarîkati, yolu ise senâ ve şükürdür.⁶⁵

O kâfirler, peygamberlere karşı şeytanın eski bir huyu olan haset ile dolmuşlardır. Bu yüzden bu 'insan şeytanları'nı Allah çarpmış ve onlar şeytan ile aynı cinsten olmuşlardır. Şeytan aceze düşünce, bunalıp kalınca bu insanlardan yardım ister.⁶⁶ Onlar şeytanın dostudurlar. Buna mukâbil mü'minler her fırsatta peygamberlerden faydalanmak, onların şefâat ve tasarruflarına nâil olmak isterler. Meselâ, namazın bitimindeki sağa selam vermeyi kıyâmette hesap vermekten korktukları için peygamberlerin şefâatini istemeye bir işâret addederler.⁶⁷

Kâfirlerin peygamberlerin dâvetine icâbet etmemelerinin ve onları engellemeye çalışmalarının temelinde yatan en önemli sebeplerden birisidir haset. Çünkü kâfirler aslında peygamberlerin doğruluğunu da, onların dâvetinin gerçek olduğunu da iyi bilirler. Hattâ kendi çocuklarını tanıdıkları gibi, peygamberleri de öylece, yüzlerce delille, yüzlerce işâretle tanırlar. Fakat hasetlerinden dolayı onları tanımamazlıktan gelirler, kendilerini "bilmiyorum" lafına yamarlar. Aslında onların bu "bilmiyorum" sözlerinin de bir hakikat yönü yok değildir. Çünkü kâfirler peygamberleri gerçekten bilselerdi, anlasalardı onlara karşı öyle davranmazlardı.⁶⁸

Halbuki peygamberler, insanları cennete, hem dünyâda hem de âhirette mutluluğa, huzûra dâvet etmelerine karşılık herhangi bir ücret talep etmezler. Bunu da açık açık ifâde ederler.⁶⁹ Onların tek istediği temiz bir yürekle getirmiş oldukları haberlerin tasdik edilmesidir.⁷⁰ Fakat o temiz dâvete insanların tepkileri farklı farklı olur. Bâzan en yakın kişiler onu kabul etmez iken, bâzan da o dâvetin en azılı düşmanının en yakını peygamber safında babasına karşı mücâdele verir. Bundan dolayıdır ki, Ebu Cehil'in oğlu apaçık mü'min olmuştur; Nûh peygamberin oğlu ise yol azıtanlara katılmıştır.⁷¹

Peygamberler halkı Hakk'a, hak yola getirmek için çeşitli metotlara da başvururlar. Zaman zaman dağlara çekilerek, münzevî bir hayat yaşayarak insanların dünyâ hayâtına dalmamaları gerektiğine işâret ederler.⁷² Zaman zaman etrâfındakilere kahırla bağırırlar; fakat aslında onlara bu bağırışları dahi onları sevdiklerinden dolayıdır. Zaman zaman onlar insan kalabalıklarına çetin yollar gösterirler. Fakat onların tek isteği insanların sıcaktan ve soğuktan korunmasıdır.⁷³

⁶⁴ *Mesnevî*, II/65^a, by. 788-798, (II/138).

⁶⁵ *Mesnevî*, VI/291^b, by. 1833, (VI/280).

⁶⁶ *Mesnevî*, V/227^a, by. 1218-1221, (V/207).

⁶⁷ *Mesnevî*, III/127^a, (konu başlığı), (III/244).

⁶⁸ *Mesnevî*, III/145^a, by. 3664-3667, (III/439).

⁶⁹ Peygamberlerin ve düşmanlarının özellikleri Kur'ân-ı Kerim'in pek çok yerinde zikredilir.

⁷⁰ *Mesnevî*, II/59^b, by. 575, (II/114).

⁷¹ *Mesnevî*, I/14^b, by. 3415, (I/561).

⁷² *Mesnevî*, III/152^a, (konu başlığı), (III/489).

⁷³ *Mesnevî*, III/150^b, 4148-4149, (III/480).

6- Peygamberler Ve Sabır

Dâvete tepki sâdece menfî cevap ile kalmaz. Zaman zaman peygamberi kabul etmeyenler biraraya gelerek, onu, her ne şekilde olursa olsun engelleme uğrunda olanca güçlerini harcarlar. Üstelik onlar makam, para gibi güçleri ellerinde bulunduruyorsa artık, peygamberin öldürülmesi gereklidir. Çünkü yol yitirmiş toplum onları “uğursuzluk kaynağı(!)” olarak damgalar ve anlar.⁷⁴ Uğursuzluk kaynağının kurutulması ise toplum için önemli bir menfaattir. Halbuki onlar bilselerdi, peygamberlerin kendi aralarında bulunuşu aslında onlar için nice bir rahmet, nice bir nîmettir. İşte peygamberler bu tür aşağılık kişilerden çok eziyet çekmişler, bu çeşit yılanlardan çok kıvranmışlardır.⁷⁵

Böylesi zor şartlar ve zorlu kişiler ile mücâdele elbetteki kolay değildir. Bu sebeple peygamberler dahi zaman zaman ümitsizliğe kapılmışlar, kendilerini kurtaracak tek güç olan ilâhî yardımın kesilmesi durumlarında korktukları olmuştur. Ne var ki, vâdedilmiş ilâhî yardım, ne kadar zor durumda olurlarsa olsunlar onların imdâdına yetişmiş, kâfirlerin eline düşmekten onları kurtarmıştır.⁷⁶

Ümitsizliğe düşmenin bir başka boyutu daha vardır. Aslında, peygamberler yaptıkları işin, yâni tebliğ insanları gösterdikleri tepkinin kader ile ilgili bir yönü olduğunu pekâla bilirler, bunun şuurundadırlar. Bu açıdan, halkın sert tepkisiyle karşılaşmalarında zaman zaman “buna, şuna ne vakte dek öğüt vereceğiz, ne vakte dek şaşkıncasına soğuk demir döveceğiz, ne zamâna kadar kafese üfleme devam edeceğiz?!” gibilerden zihinlerine düşünceler gelir. Çünkü halkın hareketi, o yana, bu yana hareket edişi (mü’minliği, ya da kâfirliği tercih edişi) Allâh’ın takdîriyledir; dışın keskinliği midenin gücünden, harâretinden meydâna gelir. Bütün bunları bilmek ve tebliğ devam etmek!... Ne var ki, Hak onlara ilâhî haberleri insanlara bildirmelerini emretmiştir, bu emirden kaçmaya imkân yoktur.⁷⁷

Ayrıca, onların sabırlarının karşılığı boş değildir. Sabır, hem insanın gönlünü ferahlandırır, hem de sonu hayırlara vesîle olan bir ibâdetdir. “Ayın geceye sabretmesi onu apaydın eder. Gülün dikene sabretmesi güle güzel bir koku verir. Arslanın sabredip, pislik içinde, kan içinde beklemesi onu deve yavrusuyla doyurur. Bütün peygamberlerin münkirlere sabretmeleri onları Hakk’ın has kulları yapar, sâhib-kırân eder. Kimin üstünde yeni bir elbise varsa, bilinmelidir ki, o kimse o elbiseyi sabredip çalışarak, kazanarak elde etmiştir. Çıplak, azıksız birisi görüldüğünde, bilinmelidir ki, bu hâli onun sabırsızlığına tanıktır.”⁷⁸ Peygamberler de başlarına gelenlere sabretmişlerdir de, o belâlar vesîlesiyle başları yücelere ermiştir.⁷⁹

Belâya sabretmenin, peygamberlerin hayatları incelendiğinde en fazla dikkati çeken hususlardan olduğu rahatça görülecektir. Ancak, Yüce Allah onların gördükleri cefâlara, uğradıkları sığağa, soğuga dayanıp çalışmalarını boşa çıkarmamış, karşılığını mutlakâ vermiştir. Onlar ne yapmışlarsa güzel yapmışlardır; çünkü onlar bizâtihî

⁷⁴ *Mesnevî*, II/71^a, 1402-1403, (II/219).

⁷⁵ *Mesnevî*, VI/295^a, by. 2154, (VI/325).

⁷⁶ *Mesnevî*, III/125^b, by. 2034-2037, (III/233).

⁷⁷ *Mesnevî*, III/138^a, by. 3078-3082, (III/374).

⁷⁸ *Mesnevî*, VI/286^b, by. 1411-1415, (VI/214).

⁷⁹ *Mesnevî*, VI/289^a, by. 1646, (VI/239).

güzeldirler ve güzelden ne gelirse o da güzel olur. Peygamberlerin tuzakları sabır ile felek kuşunu tutmuştur. Onların eksikleri fazla sayılmış,⁸⁰ ecirleri fazlasıyla ödenmiştir.

7- Mûcize

Mûcizenin bir peygamberin tebliğ hayâtında önemli bir yeri vardır. Mûcize peygamberin dâvâsında sadâkatini tasdik eden fizik ötesi bir şahittir. Düşmanın, sözün doğru olduğunun ispat edilmesi talebine karşı kadî’nin istediği tanıktır. Mûcize dâvâcının (peygamberin) dâvâsında şüphesiz olarak gerçek olduğunu ispat eden, gerçekliğine inanılmış bir delildir.⁸¹ Ayrıca, mûcizenin inkarcılar üzerindeki te’siri önemlidir. “Şeytanlar, canavarlar insandan nasıl korkarlar, insana haset ederler de ıssız adalara kaçarlar; inkar edenler de peygamberlerin mûcizelerinin korkusundan başlarını kuru otların içine sokarlar.”⁸²

Mevlânâ “peygamberlerin yüz binlerce mûcizeleri vardır ki, bizim aklımıza, fikrimize sığmaz, hatırımıza gelmez. Bunlar sebeplere bağlı değildir, Allâh’ın lutfuyla olmuştur; fânî olmuşlara kâbiliyet nereden geliyor?!”⁸³ diyerek, peygamberlerin bilinen, târihe mâl olmuş mûcizelerinin yanında, pek çok bilinmeyen, gizli mûcizelerinin de olduğuna dikkat çeker.

Peygamberleri tanımayanlara, onları kınayanlara karşı Allah, onlara mûcizeler bahşetmiş, onlara lutuflarda bulunmuştur.⁸⁴

Mûcizelerin peygamberlerin kendilerinden olmadığı, Allah vergisi olduğu açıktır. Meselâ, İsâ peygamber daha beşikte iken konuşmuştur ki, öylesi bir konuşma bebeğin yapacağı fiillerden değildir.⁸⁵ İsâ Mesîh daha doğar doğmaz Allâh’ın bir lutfuyla söze gelmiş; zinâ mahsûlü olmadığını, soyunda bir bozukluk bulunmadığını anlatmak, töhmeti gidermek için söz söylemiştir. Yâhut Âdem peygamber gibi ki, Allah ona ana, baba, dadı perdesi olmaksızın söz belletmiştir.⁸⁶ Âdem peygamberin eşyanın isimlerini doğrudan Allah’tan öğrenmiş olması dikkat çekicidir.

Peygamberlerin mûcizelerine karşı kurulacak tuzaklar boşa çıkacak, netîce böylesi faaliyetlerin peşine düşenlerin aleyhine vukû bulacaktır. Bu tür fikre sâhip olanlardan birisi de Firavun’dur. O Hz. Mûsâ’nın âsâsına karşılık yüzlerce hîle düzmüş, onu karalamak için iyi, kötü bütün büyücüleri tapısında toplamıştır. Böylece âsâyı boşa çıkarmak, gönüllerden îtibârını silmek istemiştir. Fakat sonunda bütün bunlar Mûsâ peygamberin lehinde nihâyet bulmuş, îtibârı daha da yükselmiştir.

Yine Firavun, Mûsâ peygamberin önünü kesmek için, ona uyanları helak etmek maksadıyla Nil’in kenarına ordu yığmıştır; ama Nil’in suları Firavun’a ve ordusuna mezar olmuştur.⁸⁷

Mesnevî’de peygamberlerden mûcize isteyen bir toplumun durumunun anlatıldığı uzunca bir hikâye vardır. Hikâye “Toplumun peygamberlerden mûcize istemesi”

⁸⁰ *Mesnevî*, I/18^b, by. 976-979, (I/241).

⁸¹ *Mesnevî*, VI/319^b, by. 4360-4361, (VI/645).

⁸² *Mesnevî*, I/31^a, by. 2155-2156, (I/399).

⁸³ *Mesnevî*, V/231^b, by. 1540-1541, (V/263).

⁸⁴ *Mesnevî*, VI/319^b, by. 4361, (VI/645).

⁸⁵ *Mesnevî*, V/227^b, (konu başlığı), (V/220).

⁸⁶ *Mesnevî*, IV/198^b, by. 3042-3044, (IV/426).

⁸⁷ *Mesnevî*, VI/319^b, by. 4363-4368, (VI/645).

başlığıyla üçüncü ciltte yer alır. Mevlânâ bu hikâyede peygamberleri hekimlere, onları inkar eden toplumları da tedâviye muhtaç olmalarına rağmen hasta olduklarının dahi farkında olmayan sağlıksız kişilere benzetir. Buna rağmen peygamberler o inkarcıların kendilerine karşı takınmış oldukları küstahça tavırlara aldırmandan, onlara muhtaç oldukları ilaçları vermeye çalışırlar.⁸⁸ Halbuki peygamberlerin böyle bir mecbûriyetleri, inkarcıları yola getirmede kendilerini zorlamaları vazîfelerinin aslından değildir. Aslında peygamberleri o türlü “illetli” kişilerin anlaması mümkün değildir. Onlar sâdece Hakk’ın hükümlerini halka tebliğ ederler, onlara şu sözlerle nasihat verirler:

“... Zâtî, tatalım ki, gönülleriniz taş kesilmiş; kulaklarınız da kilitlenmiş, gönülleriniz de...”

Sözümü kabul edip etmemenizle işimiz yok bizim. Bizim işimiz Hakk’a teslim olmak, buyruğuna uymak.

Bu kulluğu o buyurdu bize; bu söz söyleyişimiz, kendimizden, kendiliğimizden değil.

Canımız onun buyruğunu tutmak için... “kuma tohum ekin!” dese ekeriz biz.

Peygamberin canına Hüdâ’dan başka dost yoktur. Sözü nü halk tutmuş, tutmamış; onunla bir işi yoktur peygamberin.

O onun buyruklarını halka bildirir, bu vazîfesinin ücretini de Hak ona verir. Biz peygamberler dost için düşman yüzlü olmuşuzdur...

Bu kapıda yorulanlardan değiliz ki, yolun uzaklığı yüzünden her yerde durup kalalım.

Gönlü daralan, usanıp bezen, o kişidir ki, sevgilinin ayrılığı yüzünden hapse düşmüştür.

Bizim sevgilimiz, bizim dileğimiz cânan bizimledir... rahmetini saçıp durmakta, canımız da ona şükretmekte...

Gönlümüzde lâlelik var, bir gül bahçesi var; pörsümeye, solup dökülmeye yol yok orada.

Boyuna tâzeyiz, boyuna genciz, güzeliz biz... Boyuna tatlıyız, güleriz, nazlıyız, nâzikiz biz...

Bizim katımızda yüz yılla bir an birdir, eşittir; uzun, kısa bizden ayrılmış gitmiştir.

O uzunluk, kısalık bedendedir; canda uzunluk kısalık olur mu hiç?!...⁸⁹

Görüldüğü gibi, bu beyitlerde Mevlânâ peygamberleri kendi dilleriyle ve çok hoş bir üslûpla anlatmaktadır. Buna göre peygamberler toplumu hidâyete erdirmeye ne mecburdurlar, ne de böyle bir aslî vazîfeleri var. Onlar hidâyet için Allâh’ın birer vâsitasından ibârettir. Onları inkar edenler ebedî bir zarar içine düşerler. Buna karşılık onları tasdik ve kabul edenler ise onlardan olurlar ve onların sâhip olduğu nîmetlerden istifâde ederler.

8- Peygamberler Ve Teshîr

Bu konunun hemen yukarıdaki konu ile sıkı bir bağlantısının olduğu gözlerden kaçmayacaktır. Ancak, “eşyâya te’sir edebilme, onu kontrol altına alabilme gücü” diye

⁸⁸ Bk.: *Mesnevî*, III/133^{a-b}, by. 2711 vd., (III/325)

⁸⁹ *Mesnevî*, III/136^a, by. 2927-2939, (III/344).

târif edebileceğimiz “teshîr” biraz daha şahsîlik arzettiği için biz bu iki konuyu ayrı başlıklar altında işlemeyi uygun gördük.

Mevlânâ, sıradan insanların cansız olarak gördüğü, madde olmaktan, tabiatta yer kaplamaktan başka bir işe yaramaz gibi görünen varlıklar ile peygamberler arasında bir diyalog olduğunu bildirir, dilsiz olarak addedilen eşyâ ile peygamberler arasında konuşmalar geçtiğini söyler:

“Her cansız şey peygambere hikâyeler anlatır. Kâbe hacıya tanıklık eder, söz söyleme huyunu alır.

Namaz kılana da mescit tanıklık eder: “O uzak yollardan bana gelirdi” der.

Ateş Halîl’e güldür, reyhandır. Nemrûd’a uyanlara ise ölümdür, derttir.”⁹⁰

“Dağlar Dâvûd’un sesine kulak verir; onunla ilâhî okur; demir onun avucunda mum gibi erir.

Yel Süleymân’a hamallık eder, onu taşır. Deniz Mûsâ’ya söz söyler, onunla konuşur.

Ay Ahmed ile işâretleşir, buyruğuna uyar. Ateş İbrâhîm’e ağustos gülü olur.

Toprak Kârun’u ejderhâ gibi sömürür, yutar. Hannâne direği akıl fikir sâhibi olur.

Taş Ahmed’e selam verir. Dağ Yahyâ’ya haber yollar.

Biz, derler, duyar iştiriz; bakar görürüz. Hoşuz, fakat size karşı nâ-mahremiz, susuyoruz.”⁹¹

“Ey akıllı er! Nil nehrinin suyu sence kandır ama, bana kan değildir, sudur...”⁹²

Varlıkların bu özelliği sıradan insanlara kapalıdır, gizlidir. Fakat, onların da bir “şuur” sâhibi olduğu peygamberlerin hayâtına bakıldığında bâriz bir şekilde görülür. Burada şu soru sorulabilir: Sıradan insanlara karşı nâ-mahrem olan eşyâ peygamberlere karşı neden bu özelliğinden sıyrılıyor ve onlarla canlılar gibi bir diyaloga girebiliyor? Bu sorunun cevâbı Mevlânâ’ya göre peygamberlerin eşyânın sâhibi olan Allâh’a olan itaatlerinde gizlidir:

“Bir sığınak gerek; ama nasıl bir sığınak? Öyle bir sığınak ki, ona sığındın mı, su da sana asker olsun, ateş de.

Nûh’a, Mûsâ’ya deniz dost olmadı mı? Su onların düşmanlarını kinle kahretmedi mi?

Ateş İbrâhîm’in kalesi değil miydi? Böylece Nemrûd’un gönlünden duman tüttürmedi mi?

Dağ Yahyâ’yı kendisine çağırmadı mı? Ona kasedenleri taş ile sürüp kovalamadı mı?

“Ey Yahyâ! Gel, bana kaç. Kaç da keskin kılıçtan kurtarayım seni, sığınak olayım sana” demedi mi?”⁹³

Zîrâ, peygamberler dağın, denizin, ateşin... sâhibine teslim olmuşlardır. İşte bu teslimiyettir, bu sığınmadır peygamberlere eşyâyı musahhar kılan. Yoksa, zâhirde aynı olan şeyler Allah dostlarına rahmet olurken, Allah düşmanlarına gazap getirmişlerdir. “Ene’l-Hak/ben Hakk’ım” sözü Mansûr’un ağzında ışıktır, “Enallâh/ben Allâh’ım”

⁹⁰ *Mesnevî*, VI/318^b, by. 4300-4302, (VI/630).

⁹¹ *Mesnevî*, III/113^b, by. 1014-1019, (III/104-105).

⁹² *Mesnevî*, VI/280^a, by. 858 vd, (VI/149).

⁹³ *Mesnevî*, I/27^b, by. 1848-1852, (I/354).

sözü Firavun'un ağzında yalan olup gitti. Sopa Mûsâ'nın elinde şahit oldu; büyütülerin elinde hiçbir işe yaramadı..."⁹⁴

Onların eşyâ ile bu tür ilişkilerinde vahyin de önemli bir yeri vardır. İlâhî vahiy ilâhî sevgi demektir. Âdem peygamber ilâhî vahye mahzar olunca sözleri "alleme'l-esmâ/isimleri öğretti" sırrını açıklamıştır. Her şeyin ismi Âdem peygamberin gönlünden diline akmış ve dili o isimleri söylemiştir. Dili gördüğünden başkasını söylememiştir. Diğer peygamberlerin durumu da aynıdır. Onların eşyâya hitap edebilmelerindeki güç vahiy ile aydınlanmış gönüllerinden gelir.⁹⁵

Mevlânâ'ya göre eşyanın da bir şuurı vardır. Bu şuur onlara Allah vermiştir. Onların böyle bir şura sâhip olduklarını yaptıkları işlerden anhyoruz:

"Ye le gözsüz bir görüş vermeseydi Âd topluluğunu nasıl ayırt edebilirdi?
İnananı düşmandan nasıl ayırt edebilirdi? Şarabı susaktan nasıl farkedirdi?
Nemrûd'un ateşinde göz olmasaydı, zahmete katlanır da Halîl'i ağrılar mıydı?
Nîl'de o nur, o göz ve görüş olmasaydı, Kıptiden Sıptiyi seçebilir miydi hiç?
Dağın, taşın gözü, görüşü olmasaydı, nasıl olur da Dâvûd'a dost olurdu?
Şu yeryüzünün can gözü yoktu da, neden Kârûn'u sömürüp yuttu?
Hannâne direğinin can gözü yoktu da, o tek kişinin ayrılığını nasıl gördü?"⁹⁶

Diyen Mevlânâ, eşyâdaki bu farketme, ayırt etme özelliğine dikkat çeker. Bunun temelinde ise peygamberlerin Allâh'a, eşyanın da peygamberlere râm olması durumu yatar. Çünkü Allâh'a tam anlamıyla teslim olmuş kişiye eşyâ teslim olur. Ona karşı Rabbin rızâsı dışında bir davranışta bulunamaz. İsmâîl gibi boynunu uzatıp, Yaratana kurban olana bıçak işlemezken, canını Hak yolunda fedâ edene, ya da Hak'ta fânî olana eşyanın âsî olacağı düşünülebilir mi? Şehitler de bu yüzden diridirler, hoşurlar.⁹⁷

Eşyâ dahi vahye mazhar olmuş gönüllere öylesine râm olmuşken, insan gibi yüce bir mahlûkun peygamberlere bîgâne ve duyarsız kalması hoş değildir. Zirâ insan, Mevlânâ'ya göre beden değildir; gözdür, görüştür. İnsanın gözü neyi görürse değeri o kadardır.⁹⁸ Dolayısıyla, peygamberlerin sûretlerini değil, onların sûretlerini, özlerini görmek gerektir. İnsan görünüşe aldanmamalıdır. Mûsâ'nın âsâsı görünüşte bir sopadır, ama ağzını açınca varlık onun karşısında bir lokma olur. Önemli olan, İsa'nın soluğundaki harfler değil, kelimeler değildir; görülmesi gereken şey o sözlerdeki mânâdır. Sopa nasıl olur da denizi yarar?!.. Mûsâ çölün tâ ötesinden belirip gelince Tür onun gelişi yüzünden sevinip oynamaya başlamıştır.⁹⁹ Dağ dahi peygamberdeki ışığı görür iken insanın görmemesi tuhaf değil midir?!..

9- Peygamberlerin Vârisleri

Peygamberlerin toplum içerisindeki yerini, onların varlıklarının toplum için önemini vurgulayan Mevlânâ, peygamberlerden sonra onlar adına hareket edenlere, onların vârislerine de son derece önem verir. Çünkü ona göre peygamberlerin vârisleri de onlarla aynı değerdedir. Onlar da peygamber cinsindedir. Âkıbette,

⁹⁴ *Mesnevî*, II/61^b, by. 305-308, (II/73).

⁹⁵ Bk.: *Mesnevî*, VI/300^a, by. 2653 vd., (VI/408-409)

⁹⁶ *Mesnevî*, IV/191^a, by. 2406-2412, (IV/340-341).

⁹⁷ *Mesnevî*, II/61^a, by. 380-385, (II/93).

⁹⁸ *Mesnevî*, VI/279^b, by. 814-815, (VI/138).

⁹⁹ *Mesnevî*, III/152^{a-b}, by. 4262-4269, (III/490-491).

“peygamberlerin cinsinden olan canlar da çekile çekile, gölgeler gibi onların buldukları yana giderler.”¹⁰⁰

Peygamber vârislerinin en belirgin özelliği ise Mevlânâ’ya göre takvâdir. Çünkü takvâ peygamberlerin mîrâsıdır. Dolayısıyla peygamber vârisinde aranacak en önemli husûsiyetlerin başında takvâ gelir.¹⁰¹

Mevlânâ, peygamberleri denize, vârisini de bu denizden su alan küpe benzetir. Denizden gelen su ile beslenen bu küpün canı ise ırmaklardan da üstündür. Onun içindir ki, “kul (söyle)! ” sözü denizin sözüdür. Bu sözü Ahmed söylese bile gerçekte deniz söylemiştir. Onun sözleri tümünden denizin incileridir. Çünkü gönlü deniz ile birdir onun. Deniz ile küpün birliğini göremeyenler ancak şaşılardır.¹⁰²

Peygamber vârislerine bu derece önem veren Mevlânâ, onlara uymayı, onlardan ayrılmamayı ateşli bir şekilde tavsiye eder.¹⁰³ Bir kişi peygamber vârisine uyduğu takdirde hem dünyâda hem de âhirette kazançlı çıkar. Çünkü onlar ‘vaktin peygamberi’dirler. Onlardan peygamberin ışığı yayılır. Peygamber vârisine ittibâ eden bir mürîd, Hudeybiye’de Hz. Peygamber’e bey’at eden sahâbe mesâbesinde olur. “Aşere-i mübeşşere”den sayılır. Saf altın gibi hâlis bir hâle gelir. Böylece birliğe ulaşır. Denizle birlikte olanla birlikte olmak da denizle birlikte olmaktır. Mürîd, vaktin peygamberine uymakla peygambere uymuş, onunla birlikte olmuş sayılır. “İnsan, sevdiğiyle berâberdir”¹⁰⁴ dünyâda da, âhirette de. Gönül sevdiğinden ayrılamaz!...¹⁰⁵

Sonuç

Mevlânâ, peygamberleri dünyâ zindânına düşmüş insanlara hürriyet yolunu gösteren kimseler olarak kabul eder ve onları Yüce Yaratıcı’nın bir lutfu olarak değerlendirdir. Onlar âhirete hazırlanmak zorunda olan insanların ellerinden tutan, onlara Hak yolunu, sırât-ı müstakîmi gösteren ve bu uğurda hiçbir fedâkârlık ve gayretten çekinmeyen kılavuzlardır.

İnsanların peygamberleri ve getirdiği esasları kabul edip etmemeleri husûsunda “cins” kavramına dikkat çeken ünlü sûfi, peygamberlere uyanlarla uymayanların durumunu bu kavram ile açıklar. Yâni, peygamberleri kabul edip onlara uyanlar aynı cinsten olduğu gibi, bunun tersini yapanlar da ayrı bir cinstir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, şekil benzerliğine aldanmamaktır. Şekilde, sûrette bütün insanlar aynıdır, ama sûrette insanlar farklıdır. Meselâ, Hz. Peygamber ile Ebû Cehil’in her ikisi de görünüşte insandır ve aynı sûrettedir, ama sûret açısından, öz açısından bu ikisi birbirinin zıddıdır. Dolayısıyla akıllı ve “gerçek” insanlar Hakk’ın bir lutfu olarak gönderdiği peygamberlerin yoluna uymalı ve bu sebeple peygamber vârislerini rehber edinmelidirler. Kurtuluşları ancak bu şekilde gerçekleşecek ve hakîkî hürriyete ancak bu şekilde kavuşacaklardır.

¹⁰⁰ *Mesnevî*, IV/194^b, by. 2702, (IV/376).

¹⁰¹ *Mesnevî*, I/14^b, by. 3414, (I/560).

¹⁰² *Mesnevî*, VI/279^b, by. 816-822, (VI/138).

¹⁰³ *Mesnevî*, IV/169^b, by. 542, (IV/57).

¹⁰⁴ Buhârî, Edeb/96; Müslim, Birr/165.

¹⁰⁵ *Mesnevî*, V/134, by. 742-747.

Abstract

[Himmat Konur, "The Concept of Prophet and the Prophets in the *Mathnawi*", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2005, Y. 6, V. 14, pp. 103-120]

According to a commonly faith, the prophets are "special envoys", that is from Allah to the human beings. They brought commands of God, from the very origin of everything. By their behaviors and thoughts, they are models to human beings to prepare to the other world. In Mawlana's thought system, the concept of prophecy and the prophets had taken a very important place. He explained own opinions concerning this matter, in his famous work *Mathnawi*, from various sides. To my opinion his thoughts on this subject are very important to the History of Sufism as well as to other Islamic sciences like the *Kalam* (Theology), the History of the Religions, the *Tafsir* (the Commentary on the *Qur'ân*), Sociology of Religion, Psychology of Religion.

Key words: Mawlana, *Mathnawi*, prophecy, the prophets, inheritor of the prophet.